

Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi
Journal of Terrorism and Radicalization Studies

Ocak 2022, Cilt: 1, Sayı: 1, ss.102-129

January 2022, Volume: 1, Issue: 1, pp. 102-129

ISSN 2792-0518 (Basılı/Print)

ISSN 2822-2334 (Çevrimiçi/Online)

Makaleye ait Bilgiler / Article Information

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Başvuru Tarihi / Application Date : 15 Aralık 2021 / 15 December 2021

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date : 27 Aralık 2021 / 27 December 2021

Makale Yayım Tarihi / Publication Date : 30 Ocak 2022 / 30 January 2022

Makalenin Başlığı / Article Title

Silahlı Çatışma Bölgelerinde Saha Çalışması Nasıl Yapılır? Akademisyenler için Bir Yol Haritası Örneği

Conducting Fieldwork in Conflict Zones: A Roadmap for Social Scientists

Yazar(lar) / Writer(s)

Başar BAYSAL

Atf Bilgisi / Citation:

Baysal, B. (2022). Silahlı Çatışma Bölgelerinde Saha Çalışması Nasıl Yapılır? Akademisyenler için Bir Yol Haritası Örneği. *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi*, 1(1), ss. 102-129, DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/trad.4>

Baysal, B. (2022). Conducting Fieldwork in Conflict Zones: A Roadmap for Social Scientists. *Journal of Terrorism and Radicalization Studies*, 1(1), pp. 102-129, DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/trad.4>

Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi Derneği

Research Center for Defense Against Terrorism and Radicalization Association

Adres/Address: Beytepe Mah. Kanuni Sultan Süleyman Bulvarı 5387. Cadde
No:15A D:58

06800 Çankaya/Ankara

Telefon/Telephone: +90 312 441 11 50

www.tradergisi.com

e-posta/e-mail: editortrad@teram.org

SİLAHLI ÇATIŞMA BÖLGELERİNDE SAHA ÇALIŞMASI NASIL YAPILIR? AKADEMİSYENLER İÇİN BİR YOL HARİTASI ÖRNEĞİ

Dr.Öğr.Üyesi Başar BAYSAL *

ÖZET

Terörizm konularında birincil veriye dayalı çalışmaların eksikliği düşünüldüğünde silahlı çatışma bölgelerinde daha fazla saha çalışması yapılması ihtiyacı kendini göstermektedir. Bu çalışma okuyuculara silahlı çatışma bölgelerinde icra edilecek olan saha çalışmaları ile ilgili bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Çalışmada saha çalışması ile ilgili olan genel bilgiler 2020-2021 tarihleri arasında Kolombiya’da icra edilen saha çalışmasında edinilen tecrübeler ile desteklenerek sunulmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde silahlı çatışma bölgelerinde neden saha çalışmaları yapılması gerektiği ve bunun faydaları ortaya konulmuştur. İkinci olarak saha çalışmalarında kullanılabilir katılımcı gözlem, mülakat ve odak grup çalışması yöntemleri incelenmiş ve bunların silahlı çatışma bölgeleri uygulanması ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Saha çalışmaları insanla doğrudan temas kurulan çalışmalar olduğundan araştırma etiği konusu da önem kazanmaktadır. Bu sebeple çalışmanın üçüncü bölümünde silahlı çatışma bölgelerinde icra edilecek saha çalışmalarında dikkat edilmesi gereken etik konular tartışılmış ve etik kurul süreçleri ile ilgili pratik bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Son olarak silahlı çatışma bölgelerinde yapılacak saha çalışmalarında karşılaşılabilecek tehlikeler ve bu tehlikelere karşı alınabilecek güvenlik tedbirleri konusu yukarıda belirtilen saha çalışmasında edinilen tecrübeler ışığında incelenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda okuyuculara bu konuda bir fikir vermek adına araştırmacıların güvenliği, katılımcıların güvenliği ve toplanan verilerin güvenliği konularında ilgili saha çalışmasında alınmış olan tedbirler açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Saha Çalışması, Silahlı Çatışma, Odak Grup, Mülakat, Katılımcı Gözlem, Kolombiya, FARC.*

CONDUCTING FIELDWORK IN CONFLICT ZONES: A ROADMAP FOR SOCIAL SCIENTISTS

ABSTRACT

Considering the scarcity of studies on terrorism based on primary data, there is a need for more fieldwork in armed conflict zones. This study aims to explain how fieldwork can be

---

* Ankara Bilim Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, basar.baysal@ankarabilim.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9205-9234>.

Makale Başvuru Tarihi / Application Date: 15 Aralık 2021 / 15 December 2021

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date: 27 Aralık 2021 / 27 December 2021

conducted in such areas. In the study, the conceptual explanations were supported by the experiences gained in the fieldwork conducted in Colombia between 2020 and 2021. The first part of the study focuses on why there is a need for fieldwork in areas of armed conflict. Second part examines the methods that could be used is fieldwork, namely participant observation, interviews, and focus group study, and evaluates the implementation of these methods in armed conflict zones. Since fieldwork includes direct contact with human beings, research ethics is an important issue in these studies. For this reason, the third part of the study discusses the ethical issues and presents practical information about ethics committee processes. The final part of the study discusses the dangers of conducting fieldwork in armed conflict zones and the security measures that can be taken against these dangers. This part also explains the measures taken in the fieldwork in Colombia on the security of the researchers, the security of the participants, and the security of data.

Keywords: *Fieldwork, Armed Conflict, Interview, Focus Group, Participant Observation, Colombia, FARC.*

GİRİŞ

Bilimsel araştırmaların ana öğelerinden birisi metottur. Aslında metot bilimsel eserleri, gazete köşe yazısı gibi diğer yazı türlerinden ayıran ve ‘bilimsel’ sıfatını almasını sağlayan ana öğelerden bir tanesidir. Bu makalede birincil veriye ulaşmada kullanılan metotlardan birisi olan saha çalışması, özellikle çatışma bölgelerindeki uygulamasına odaklanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kapsam dahilinde saha çalışması ile ilgili genel bilgilendirme ve kavramsal tartışmadan ziyade, saha çalışmasının silahlı çatışma bölgelerinde uygulanmasıyla ilgili uygulamaya yönelik bilgiler verilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada kastedilen silahlı çatışma devletler arasında olan konvansiyonel savaş değil, devlet dışı silahlı örgütlerin dahil olduğu silahlı mücadeleleri işaret etmektedir.

Makalede genel olarak 2020-2021 yıllarında TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu) 2019 yılı yurtdışı doktora sonrası araştırma bursu kapsamında Kolombiya’da icra edilen saha çalışmasında edinilen tecrübeler kullanılmıştır. Metin içerisinde bu çalışmaya oldukça fazla atıf yapıldığından, çalışmanın kapsamı konusunda kısa bir bilgilendirme yapmak yerinde olacaktır. Kolombiya’da 2012-2016 yılları arasında Kolombiya hükümeti ve FARC (Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia / Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri) arasında barış müzakereleri icra edilmiş ve 2016 yılında barış anlaşması imzalanmıştır. 2016 yılından itibaren anlaşmanın uygulanması safhasına geçilmiştir ve bu süreç halen devam etmektedir (Baysal, 2021). Ancak barışın uygulanması sürecinde belli sorunlar yaşanmaktadır. 2020 yılı sonu itibariyle silah

bırakan FARC üyelerinin 250 kadarı öldürülmüş, bir kısım eski FARC üyesi de tekrar silahlanma yoluna gitmiştir (Charles, Baysal ve Forero, 2020, s. 25). Bahsi geçen doktora sonrası araştırma genel olarak Kolombiya barış sürecinin uygulama safhasını incelemeyi amaçlamıştır. Bölgede hem yeniden silahlanan eski FARC üyeleri olması hem de silah bırakmamış birçok farklı silahlı örgütün halen aktif olması araştırmayı silahlı çatışma bölgesinde icra edilen saha çalışması kapsamına sokmaktadır. Çalışmanın ön planlaması Kolombiya'ya gidilmeden yapılmış ancak ayrıntılı planlama ve etik kurul aşamaları Kolombiya'da ev sahibi üniversitede sahaya daha hâkim akademisyenlerin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında ülkede eski FARC üyelerinin toplu olarak yaşamaya devam ettikleri ETCR (Espacios Territoriales de Capacitación y Reincorporación) ve NAR'lar (Nuevas Areas de Reincorporación) ziyaret edilmiş, silahlı grupların faaliyetlerinin yoğun olduğu bölgelere gidilmiş ve buralarda eski FARC üyeleri, yerli kabile liderleri, aktivistler, koka (kokain üretiminde kullanılan bitki) üreticileri, kanaat önderleri ve yerel gazetecilerle mülakatlar ve odak grup çalışmaları yapılmış ayrıca gözlem metoduyla incelemelerde bulunulmuştur. Bu çalışmada kullanılan argümanlar konu ile ilgili literatürün belirtilen saha çalışması sürecinde edinilen tecrübelerle birleştirilmesiyle oluşturulmuştur.

Makale dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde silahlı çatışma bölgelerinde saha çalışması yapmanın neden gerekli olduğu ve bu çalışmanın faydaları ele alınmıştır. İkinci bölümde silahlı çatışma bölgelerinde icra edilen saha çalışmalarında kullanılabilecek olan katılımcı gözlem, mülakat ve odak grup çalışmaları ile ilgili bilgi verilmiş, bu yöntemlerin avantaj ve dezavantajları ortaya koyulmuş ve her yöntem özelinde uygulamada dikkat edilmesi gereken hususlar açıklanmıştır. Aynı bölümde saha çalışmalarında kullanılan bu üç yöntemin genel bir değerlendirmesi de sunulmuş ve katılımcıların belirlenmesi, katılımcılara ulaşma, saha çalışmasının yeri ve zamanının belirlenmesi gibi uygulamaya dönük konular tartışılmıştır. Üçüncü bölümde silahlı çatışma bölgelerinde icra edilecek saha çalışmalarında dikkat edilmesi gereken etik konular tartışılmış; ayrıca bu tür çalışmalar için yapılacak etik kurul süreçlerinde dikkat edilmesi gereken hususlar incelenmiştir. Makalenin son bölümünde ise silahlı çatışma bölgelerinde icra edilen saha çalışmalarının tehlikeleri incelenmiştir. Bu kapsamda araştırmacıların, katılımcıların ve toplanan verinin güvenliği ile ilgili alınabilecek tedbirler incelenmeye çalışılmıştır.

1. SİLAHLI ÇATIŞMA BÖLGELERİNDE NEDEN SAHA ÇALIŞMASI YAPILMASI GEREKLİDİR?

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber dünyada devlet dışı silahlı aktörlerin dâhil olduğu silahlı çatışmalarda artış olmuştur. 11 Eylül 2001'de gerçekleşen saldırılar sonrasında ABD'nin başlattığı terörle savaş ve sonrasında şiddetlenen ve sınırların önemsizleştiği küresel terör eylemleri sonrasında ise terörizm ve terörle mücadele dünya gündeminde çok daha fazla yer etmeye başlamıştır. Bu durum da Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde devlet dışı silahlı aktörler ve terörizm konularında akademik çalışmalar yapılmasının önünü açmıştır. 2011 yılı itibariyle terörizm ile ilgili ortalama her altı saatte bir kitap yazılmaktadır (Dolnik, 2011, s. 3). Bu akademik çıktıları genel bir bakışla değerlendiren çalışmalar (Silke, 2004; Ranstorp, 2007; Schmid, 2011) birincil veri toplamının öneminden ve gerekliliğinden bahsetmişlerdir.

Her ne kadar terörizm çalışmalarında birincil veri ve buna bağlı olarak saha çalışmasının önemi ve gerekliliği vurgulanmış olsa da bu alanda saha çalışmasına dayalı olarak yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır (Silke, 2004, s. 9; Cronin, 2006, s. 10). Terörizm ile ilgili çalışmalar büyük oranda ikincil kaynaklara ve literatür taramasına dayalıdır. Bu durumun ana sebebinin çatışma bölgelerinde saha çalışması yapılmasının tehlikeler içermesi olduğu söylenebilir. Yeterli birinci seviye bilginin yokluğu kara kutunun içinin görülebilmesini engellemekte, çalışmaların çoğunun da birbirine atıf yapar hale getirip belli görüşleri, bakış açılarını ve bu yolla da bazı hataların yeniden üretilmesine sebep olmaktadır (Dolnik, 2011, s. 5; Reid, 1993, s. 17). Başka bir deyişle, belli bir konuda yapılan bir çalışmada ortaya konmuş olan birincil veri birçok çalışmada doğru kabul edilerek referans olarak alınmakta, eğer bu ilk çalışmada bir hata var ise bu yanlış bilgi de güçlenerek daha kabul görür hale gelmektedir. Bu durum bilimin kümülatif olarak gelişmesi gerekliliğine ters bir yapıdadır. Bilim belli konuda farklı çalışmaların ortaya çıkması ile gelişip farklı bakışlar sunar hale gelebilecektir. Dolayısıyla diğer her alanda olduğu gibi terörizm çalışmalarında da birincil veriye ulaşmak elzemdir ve bunun sağlanması için saha çalışmaları yapılması gerekmektedir. Bu eksikliğin farkına varılması terörizm çalışmaları alanında birincil veriye ulaşma yönünde gayretlerin artmasına yol açmıştır. Schuurman (2020) 2007-2016 yılları arasında terörizm üzerine yapılan çalışmaları değerlendirdiği makalesinde son dönemde terörizm çalışmalarında da birincil veriye dayalı çalışmaların

arttığını göstermiştir. Ancak yapılan çalışma göstermektedir ki halen daha dokümanlar üzerine yapılan çalışmaların oranı %39,2 iken teröristlerin birincil kaynak olarak gösterildiği çalışmaların oranı %7,8'de kalmaktadır (s. 8).

Yukarıda belirtilen birincil verideki hatanın yayılması ve yanlışın yeniden üretilmesi sorunundan bağımsız olarak, mevcut çalışmalarda bilgi hatası olmaması da yeni saha çalışmaları yaparak ilk elden bilgiye ulaşmaya engel değildir. Öncelikle saha çalışmasında konu ile ilgili önemli ayrıntılara ulaşılabilmektedir. Farklı ayrıntılar farklı araştırmacıların dikkatini çekebilecektir. Ayrıca yapılan yeni çalışmalar konuyu farklı açılardan ve farklı bakış açılarıyla inceleyecekler ve konuyla ilgili akademik literatürü zenginleştireceklerdir. Terörizm çalışmalarında bu ihtiyacın daha dikkat çekici olduğu söylenebilir. Bunun sebebi bu alandaki bilginin genel olarak devlet tarafından sunulan bilgiye karşı örgütün lider elitinin sunduğu bilgi olması ve bunların dışındaki alternatiflerin çok kısıtlı olmasıdır. Bu durumda saha çalışmalarıyla ulaşılan ayrıntılar yeni soruların sorulmasını sağlayacak bu da konunun anlaşılması için ufuk açıcı sonuçlar doğuracaktır. Örneğin Kolombiya'da icra ettiğimiz saha çalışmasında ana araştırma sorumuz olmamasına rağmen mülakat yaptığımız eski FARC üyelerinin neredeyse tamamının örgüte dokuz ile on dört yaşları arasında katıldıklarını gözlemledik. Bu durum dikkatimizi çektiğinden bu konu ile ilgili de sorular sorarak katılma süreçlerinin de büyük oranda maddi zorluklar olduğunu öğrendik. Bu durum hem fakirliğin üstünü kapamaya çalışan devletin hem de örgüte katılımı örgütün ideallerine bağlılık olduğunu iddia eden FARC'ın argümanları ile uyuşmamaktadır. Bu bilgi konu ile ilgili yeni bir çalışmaya kapı aralamıştır.

Saha çalışmasının gerekliliği ve de faydaları konusunda söylenebilecek son husus ise sürecin sonunda elde edilen birincil bilgi ve bu yolla ilgili konunun daha iyi anlaşılabilmesinin dışında sürecin kendisinin getirdiği katkı ile ilgilidir. Bu da akademik gelişmenin yine ana öğelerinden olan akademisyenin gelişmesine sağlanan katkıdır (Dolnik, 2011, s. 7). Yukarıda belirtildiği gibi saha çalışması cevap aranmakta olan soru dışında birçok farklı konuda araştırmacıya katkı sağlamaktadır. Bu sayede seçilen konu ile ilgili ayrıntılı bilgi birikimine sahip uzman akademisyenler yetişebilecek, sahanın gerçeklerini ayrıntılarıyla görmüş olan bu

akademisyenler hem araştırılan konu hem de ilgili konularda daha sağlıklı öngörülerde bulunabileceklerdir.

2. SİLAHLI ÇATIŞMA BÖLGELERİNDE İCRA EDİLEN SAHA ÇALIŞMALARINDA KULLANILABİLECEK METOTLARIN İNCELENMESİ

Saha çalışması genel itibariyle sahaya doğrudan ulaşarak birincil kaynaklardan veri toplanmasını ifade etmektedir. Aslına bakıldığında saha çalışması bir şemsiye metot olarak görülebilir. Bunun sebebi saha çalışması kapsamında birbirinden farklı metotların kullanılabilecek olmasıdır. Bu kapsamda aşağıda saha çalışmalarında kullanılabilecek olan gözlem/katılımcı gözlem, mülakatlar ve odak grup çalışması (workshop) metotları incelenmiştir. Bu metotların hepsinin ortak noktası birincil verinin alınacağı kişilerle doğrudan temas sağlanıyor olmasıdır. Bölümün son kısmında ise bu metotların çatışma bölgelerinde kullanımının değerlendirilmesi yapılmış ve katılımcıların bulunması, saha çalışması yapılacak yer ve zamanın belirlenmesi gibi konularda uygulamaya dönük bilgiler verilmiştir.

2.1. Gözlem/Katılımcı Gözlem

Katılımcı gözlem metodu araştırmacının araştırma konusu olan grubun günlük faaliyetlerine dahil olması, grubun rutinlerini, davranışlarını, uygulamalarını, karşılaşılan farklı durumlarda verilen tepkileri ve bu kapsamda çıkan tartışmaları gözlemlemesi ve grup üyeleriyle görüşerek bu üyelerin ilgili davranış, uygulama ve tepkileri nasıl değerlendirdiğini/yorumladığını öğrenmeye çalışmasını kapsamaktadır (Mack vd., 2005, s. 13; Becker, 1958, s. 652, aktaran: Burgess, 1984, s. 65). Bu kapsamda katılımcı gözlem metodunda araştırmacının ana aracı araştırmacının kendisidir (Burgess, 1984, s. 65). Bu süreçte araştırmacı hedef grubun üyeleri ile formal mülakatlar ya da odak grup çalışmaları icra etmekten ziyade onların faaliyetlerini gözlemler ve grup üyeleri ile günlük sohbetler gerçekleştirir. Bu süreçte araştırmacı, yaptığı gözlem ve sohbetleri, daha sonra genişletilmiş saha notlarını çıkarmak için kullanacağı saha defterine not alır (Mack vd., 2005, s. 13, s. 26). Katılımcı gözlem metodunda katılımcının hedef grup ile belli bir süre zaman geçirmesi gerekmektedir. Bu sürenin ne kadar olması gerektiğiyle ilgili genelgeçer bir yargıda bulunmak doğru değildir (Darlington ve Scott, 2002, s. 75). Hedef grupla geçirilecek zaman şartlar/imkânlar ile araştırmacının amacına ulaşması arasında bir denge

ile belirlenebilecektir. Bu yöntemin en temel avantajı verinin katılımcıların yaşam alanı olan doğal bir ortamda doğrudan toplanıyor olmasıdır (Darlington ve Scott, 2002, s. 75).

Katılımcı gözlem metodunda katılımcının rolü ve grubun faaliyetlerine katılım derecesi üzerinden farklı uygulamalar olabilecektir (Schwartz and Schwartz, 1955; Schwartz and Jacobs, 1979; Gold, 1958; Spradley, 1980; Adler & Adler, 1987). Buradaki ana ayrımın araştırmacının ne kadar katılımcı ne kadar gözlemci olduğu ile ilgilidir. Ayrımın bir ucunda tam katılımcılığın bulunduğu söylenebilir. Bu tür uygulamalarda araştırmacı zaten grubun bir üyesidir ve içinde var olduğu grupla ilgili bir araştırma yapmaktadır. Bir üniversite hocasının üniversitedeki hocaların rolleri ya da üniversitedeki eğitimin değerlendirilmesi gibi konularda araştırma yapıyor olması, ya da zaten yerli kabile üyesi olan bir kişinin yerli kabilenin belli konudaki uygulamalarını inceleyen bir çalışma icra etmesi bu tür katılımcı gözlem çalışmasına örnek olarak verilebilir. Ayrımın diğer ucunda ise sadece gözlem yapmak bulunur. Bu gibi durumlarda ise grup tarafından tanınmayan bir araştırmacı tarafından grup içerisinde herhangi bir rol almadan sadece onlarla beraber olarak gözlem yapmaktadır. Bu iki uç durum arasında farklı seviyelerde katılım derecesine göre farklı uygulamalar olabilecektir.

Yukarıda belirtildiği gibi katılımcı gözlem metodunun en büyük avantajı doğal ortamda birincil bilgiye ulaşılabilmesidir. Bunun dışında katılımcı gözlem doğru bilgiye en iyi şekilde ulaşmayı sağlayacaktır. Mülakatlarda ya da odak grup çalışmalarında katılımcıların sorulan sorulara cevap verirken doğru cevap vermemeleri gibi bir risk bulunmaktadır. Katılımcı gözlemde süreç ve uygulamalar ilk elden gözlemlenebileceği için bu sorun ortadan kalkacaktır. Dolayısıyla insanları söyledikleri ile yaptıkları arasındaki farklılıklardan oluşan hatalar gözlem sayesinde bertaraf edilmiş olacaktır (Mack vd., 2005, s. 13). Hedef kitle ile belli bir süre zaman geçiren araştırmacı sadece uygulamaları gözlemlemekle kalmayacak, bu grubun jargonuna hâkim olmayı müteakip yapılan sohbetlerden hatta şakalardan bile çıkarımlar yapabilecektir. Bu durum da konu hakkında oldukça ayrıntı bilgi edinilebilmesini sağlayacaktır. Katılımcı gözlem metodunda araştırmacının sabit sorular sorma gibi bir rolü olmadığından ve araştırma ortamını şekillendiremeyeceğinden daha objektif çalışmalar olabileceği de iddia edilmektedir (Darlington ve Scott, 2002, s. 75). Katılımcı gözlemin bir diğer

avantajı ise katılımcıların araştırmaya dâhil olmak için ayrıca zaman ayırmalarına gerek olmamasıdır. Katılımcılar rutin işlerine devam ederlerken çalışma yapılabilir (Darlington ve Scott, 2002, s. 75). Son olarak katılımcı gözlem metoduyla çalışma başlangıcında öngörülemez farklı bilgilere de ulaşılabilir (Mack vd., 2005, s. 14). Bu metotta mülakatlar gibi sorular önceden belirlenmiş olmadığından hem çalışmanın kapsamıyla ilgili farklı bilgiler edinerek çalışmanın daha geniş bir bakışa sahip olması sağlanabilir hem de çalışma ile doğrudan ilişkili olmayan farklı konularda da bilgiler edinilerek farklı çalışmalara kapı aralanabilir.

Katılımcı gözlem metodunun birtakım dezavantajları ve eleştirilebilecek yanları da mevcuttur. Yukarıda belirtilen objektiflik argümanının aksine gözlemlerin yorumlanmasının tamamen araştırmacıya kalıyor olması bu objektifliği sınırlayıcı bir durumdur (Mack vd., 2005, s. 15). Katılımcı gözlemlerde, anket ya da yarı yapılandırılmış mülakatlarda olduğu gibi belirli sorulara cevap verilmemekte, çalışma tamamen gözlemcinin gözlemlerini yorumlamasına dayanmaktadır. Muhakkak ki farklı hususlar farklı araştırmacıların dikkatini çekebilecek, benzer şekilde aynı uygulamalar da farklı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde yorumlanabilecektir. Hatta bu metotta araştırmacı hangi gözlemlerini araştırmaya dâhil edeceğini, hangilerini dahil etmeyeceğini dahi belirleyebilecektir. Araştırmacı ile grup üyeleri arasında zaman içerisinde yakınlık oluşması ya da araştırmacının grubun görüşlerine yaklaşması da objektifliği engelleyici bir durum olabilecektir (Ashworth, 1995, s. 373-76). Aslına bakılırsa bu konu bir eleştiriden ziyade bir durumun tespitidir. Nitekim özellikle sosyal bilimlerde objektif çalışmanın olabileceği ya da olmasının gerekliliği konusunda genel bir tartışma mevcuttur. Katılımcı gözlem metodunun bir diğer eleştirilebilecek yanı ise katılımcıların gözlem yapan birisinin bulunduğu hallerde doğal şekilde davranmayabilecek olmasıdır. Özellikle dışarıdan tanınmayan bir araştırmacının görece kısa zaman içerisinde gözlem yapmaya çalışması, bu kısa zaman içerisinde katılımcılar ile araştırmacı arasında güven ve samimiyet oluşamayacağı için katılımcıların doğal davranmamasına yol açabilecektir.

2.2. Mülakatlar

Mülakatlar saha çalışmalarında en çok kullanılan metottur (Mack vd., 2005, s. 29; Darlington ve Scott, 2002, s. 48). Çatışma bölgelerinde uygulanabilecek mülakatlar önceden açık uçlu soruların belirlendiği yarı

yapılandırılmış mülakatlar ile sadece konuşulacak konunun genel hatlarının ve alt başlıklarının belirlenip soruların net belirlenmediği, daha serbest bir yapıda olan, yapılandırılmamış mülakatlar olarak ikiye ayrılabilir. Soruların önceden net bir şekilde belirlendiği ve yoruma kapalı, kapalı uçlu sorular seçilerek icra edilen yapılandırılmış mülakatlar genel olarak anket çalışmaları olarak görüldüğü için bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Mülakat metodunda araştırmacı katılımcılar ile bireysel olarak görüşme yaparlar. Mülakatlara gerekli durumlarda birden fazla araştırmacı katılabilirken, metodun aşağıda belirtilen faydalarının sağlanması için her bir mülakata tek katılımcının katılıyor olması gerekmektedir. Mülakat esnasında mümkünse daha sonra transkripsiyonu çıkartılmak üzere ses kaydı alınır (Darlington ve Scott, 2002, s. 59). Ses kaydı alınsa da alınmasa da araştırmacının mülakat notları tutarak katılımcının jest ve mimikleriyle ifade ettiği hususları ve vurguladığı noktaları not alması elzemdir (Mack vd., 2005, s. 30). Mülakatlar sonrasında mülakat notları ve ses kayıtlarından alınan transkripsiyonlar beraber değerlendirilerek analizler yapılabilecektir.

Mülakat yapılırken dikkat edilmesi gereken belli hususlar vardır. Öncelikle mülakat yapan kişi tarafsız ancak dikkatli, ilgili ve aktif bir dinleyici olmalıdır (Mack vd., 2005, s. 29). Konuyla ilgili belirlenmiş sorulara ek olarak katılımcının verdiği cevaplar üzerinden ek sorular sorularak konunun daha iyi ve derin bir şekilde anlaşılması hedeflenmelidir. Bu ek sorular ana soruyla ilgili daha fazla bilgili almak (neden ve nasıl soruları) ya da verilen cevabı doğrulamak ve daha iyi anlamak için “yani bunu mu demek istediniz” şeklinde sorular olabilecektir (Dolnik, 2011, s. 11). Bu aktif dinleme metodu sayesinde katılımcı da daha fazla paylaşım yapmaya yönlendirilebilir. Mülakat esnasında araştırmacının, katılımcıyı yargılayıcı ya da katılımcının argümanlarını onaylayıcı olmaması gerekmektedir. Araştırmacının amacı bir görüşe karşı farklı bir görüşü savunmak değil katılımcının tecrübe ve düşüncelerini en doğru şekilde anlayabilmektir. Buna ek olarak katılımcının daha fazla paylaşım yapması için onun argümanlarını onaylamak ya da onaylar gözükmek de etik olarak sorunlu bir davranış olacaktır. Bunun dışında katılımcılara sorulacak sorular ucu açık sorular olmalı, katılımcının evet/hayır gibi cevaplar vereceği sorular olmamalıdır (Mack vd., 2005, s. 34).

Bunlara ek olarak mülakat öncesinde araştırmacının belli bir bilgi birikimine sahip olması gerekmektedir. Bu sayede araştırmacı konuyla ilgili

daha derin bilgilere ulaşabilecektir (Zweig, 1948, aktaran: Burgess, 1984, s. 85). Araştırmacının hedef grubun jargonuna hâkimiyeti de önemlidir. Bu sayede katılımcıların anlattıkları çok daha iyi bir şekilde anlaşılabilir. Benzer şekilde katılımcıların hassasiyetlerine hâkimiyet de mülakatlarda önem arz etmektedir. Kullanılacak yanlış bir kelime mülakat veren kişinin mülakattan çekilmesine neden olabilecektir. Örneğin Kolombiya’da eski FARC üyeleriyle yaptığımız mülakatlarda uluslararası akademik jargonda geçerli olan silahsızlanma (disarmament/desarmamiento) kavramını kullanmamız mülakata katılan eski FARC üyelerinin tepkisini çekti. Bunun sebebi bu tabirin Kolombiya’da yenilme/yenilerek silah bırakılma gibi bir anlam taşıması ve Kolombiya barış sürecinde özellikle bu tabir yerine silahları indirme / bırakma (lay down arms / dejar las armas) kavramının kullanılmış olmasıydı.

Mülakat esnasında araştırmacının katılımcının cevaplarını yönlendirici bir tavır takınmaması gerekse de mülakatın gidişatını yönlendirici olması gerektiği durumlar oluşabilmektedir. Mülakat yapılan kişiler kimi zaman konuyu farklı alanlara çekmeye, araştırma ile çok da ilgisi olmayan, kendi anlatmak istedikleri konulardan bahsetmeye başlayabilmektedir. Özellikle silahlı çatışma ile ilgili konularda yapılan mülakatlarda kimi katılımcılar mülakatı bir propaganda yapma yeri olarak görebilmektedir. Konunun belli aşamaya kadar farklı alanlara çekilmesi katılımcıyı incitmek ve konuşmanın akışını bozmamak adına müdahale gerektirebilir; ancak mülakat ana amacından sapma aşamasına geldiğinde yine katılımcıyı kırmadan, saygılı bir şekilde konuşmayı ana konuya çekmek gerekecektir. Çatışma bölgelerinde yapılan mülakatlar özellikle zaman kısıtı ya da katılımcı bulma gibi zorluklar içerdiğinden bu tür müdahaleler daha gerekli olabilmektedir. Bu tür yönlendirmelerin uygun bir şekilde yapılabilmesi ve mülakatın iyi yönetilebilmesi için de araştırmacıların iletişim kabiliyetleri, eğitim ve tecrübeleri ön plana çıkmaktadır (Darlington ve Scott, 2002, s. 57).

Mülakatların avantajlarını incelemek gerekirse, öncelikle bu metot ilgilenilen mesele ile ilgili bireysel düşünce ve bakış açılarını öğrenmek için ideal yöntemlerdir. Bunun yanında insanların başkalarının yanında konuşmak istemeyecekleri konuların incelenmesi için de mülakatlar en uygun metot olarak karşımıza çıkmaktadır (Mack vd., 2005, s. 30). Bu sayede araştırılan konular ile ilgili daha derin bilgilere sahip olunurken katılımcıların düşünceleri arasındaki farklılıklar da ortaya konulabilecektir.

Mülakatların diğer bir avantajı yüz yüze yapılıyor olmalarından ötürü yanlış anlaşılmanın en aza indirilebilmesidir (Darlington ve Scott, 2002, s. 49). Mülakat sürecinde hem araştırmacı hem de katılımcı anlayamadığı konularda karşı tarafın tam olarak ne demek istediğini sorma şansına sahiptir. Mülakatların dezavantaj olarak görülebilecek tarafları da mevcuttur. Bunlardan ilki, mülakatlar sadece kişilere odaklanılan süreçler olduğundan grup dinamiklerini görebilme şansı olmayacaktır. Ayrıca mülakatlarda genel çerçeve ya da sorular önceden belirlenmiş olduğundan katılımcı gözlemde olduğu gibi önceden öngörülemeyen faktörlerin ya da ana mesele ile ilgili yeni konuların araştırmacılar tarafından fark edilmesi daha zordur. Bir başka dezavantaj ise mülakatlarda alınan bilginin sadece katılımcının söyledikleriyle sınırlı olmasıdır ve insanların ne yaptıklarıyla ne söyledikleri her zaman birbiriyle uyumlu olmayabilmektedir (Darlington ve Scott, 2002, s. 51).

2.3. Odak Grup Çalışması/Workshoplar

Odak grup çalışmaları yukarıda açıklanan mülakat ve katılımcı gözlem metotlarına göre görece yeni ve gelişmekte olan bir metottur (Morgan, 1997, aktaran: Darlington ve Scott, 2002, s. 61). Bireysel perspektiflere yönelen mülakatların aksine, grup norm ve dinamiklerinin görülmesinde faydalı olan bu yöntemde grup üyeleri ile bireysel olarak değil küçük gruplar halinde görüşülmektedir (Mack vd., 2005). Odak grup çalışmalarında, mülakatlarda olduğu gibi, gruba açık uçlu sorular sorularak grup üyelerinin bu soruları cevaplaması istenir. Sorulan sorular ile grup üyeleri arasında bir tartışma ve fikir alışverişi ortamı da sağlanmaya çalışılır. Yine mülakatlarda olduğu gibi mümkünse ses kaydı alınır ve notlar tutulur. Odak grup çalışmalarında katılımcıların yönetilmesi daha zor olduğundan bir moderatör, bir not tutucu olmak üzere iki araştırmacı tarafından yapılması büyük kolaylık sağlayacaktır (Mack vd., 2005, s. 51).

Odak grup çalışmalarının temel avantajı grup ortamında genel olarak grupça kabul edilen doğrular ifade edildiğinden hedef grubun genel normlarını görebilmeyi sağlamasıdır. Ancak icra ettiğimiz saha çalışmasında gördüğümüz, odak grup çalışmalarında grup üyeleri arasında fikir ayrılıkları da ortaya çıkmıştır. Bu gibi durumlar da aslında grup dinamiklerinin görülebilmesi için önemlidir. Odak grup çalışmasının bir diğer avantajı da zaman tasarrufu sağlamasıdır (Mack vd., 2005, s. 52). Çatışma bölgelerinde

hava kararmadan güvenli bölgeye dönmek gibi kısıtlar olduğundan bu avantaj daha önemli hale gelebilmektedir.

Odak grup çalışmasının dezavantajları da mevcuttur. İlk olarak bireysel olarak yapılan bir mülakatta paylaşılacak bilgiler katılımcılar tarafından başka grup üyelerinin bulunduğu bir ortamda ifade edilmeyebilir (Darlington ve Scott, 2002, s. 62). Belli konularda katılımcılar aslında birebir mülakatta paylaşabilecekleri konularda diğer grup üyelerinin yanındayken sessiz kalabileceklerdir. Yukarıda belirtildiği gibi odak grup çalışmalarında bazen grup üyeleri arasında tartışmalar çıkıp kişiler bireysel görüşlerini savunsalar da birebir yapılan mülakatlar kadar bireysel bakışların gözlemlenebilmesi odak grup çalışmalarında mümkün değildir. Yine odak grup çalışmalarında katılımcıların sözü diğer katılımcılar tarafından kesilebilmekte, grup üyeleri arasında tartışmalar çıkabilmekte, grup üyeleri çalışmanın ana odağından kopup birbirleri konuşur/tartışır hale gelebilmektedir. Dolayısıyla sürecin yönetimi mülakata göre daha zor olmaktadır. Bu sebeple odak grup çalışmalarında daha yapılandırılmış bir süreç izlemek faydalı olacaktır.

2.4. Saha Çalışmasında Kullanılan Metotların Çatışma Bölgelerine Uygulanmasının Değerlendirilmesi ve İlave Konular

Saha çalışmalarında kullanılacak olan metodun en iyisi şudur gibi genelgeçer bir doğru yoktur. Yukarıda metotlar tek tek incelenirken belirtildiği üzere her metodun güçlü ve zayıf yanları mevcuttur. Metotlar arasında yapılacak tercihte çalışmanın amacına uygunluk ve mevcut imkânlar ve şartlar değerlendirilmeli ve metot tercihi bu değerlendirmeye göre yapılmalıdır. Örneğin grup norm ve dinamiklerinin incelenmesini amaçlayan bir araştırma odak grup çalışması ya da katılımcı gözlem metotlarını uygularken, bireysel perspektifleri görmeyi amaçlayan bir çalışma mülakat metodunu uygulayabilecektir. Diğer taraftan çalışma ile ilgili şartlar grubun içerisine girerek grupla beraber zaman geçirilen ve onun faaliyetlerine katılmayı içeren katılımcı gözlem çalışması için uygun olmayabilecektir. Dolayısıyla gereksinim ve şartlar değerlendirilerek en uygun metodun seçilmesi gereklidir.

Yukarıda belirtilen metotların avantaj ve dezavantajları incelendiğinde bunların birbirlerinin eksik yanlarını kapatan özellikte olduğu dikkat çekmektedir. Bu kapsamda bu metotların kendi içlerinde üçgenleme

(triangulation) yapılabilir (Darlington ve Scott, 2002, s. 49; Burgess, 1984, s. 249; Denzin, 1970, s. 260; Stacey, 1969 s. 101-107; Douglas 1976). Grup dinamiklerini görmek için odak grup çalışmaları yapılırken, daha derin bilgilere ve bireysel perspektiflere ulaşmak için ek mülakatlar düzenlenebilir. Bu uygulama araştırmanın bulgularını da zenginleştirecektir. Silahlı çatışma bölgelerinde bu duruma ayrı bir gereksinim olduğu söylenebilir. Silahlı çatışma bölgelerinde yapılan çalışmalar can güvenliği gibi tehditler içerdiğinden mevcut fırsatları en iyi şekilde değerlendirmeyi gerektirmektedir. Bu durum metot tercihinde de kendisini göstermektedir ve mevcut şartlar da araştırmacıyı üçgenleme yapmaya yönlendirebilmektedir. Bu kapsamda fırsatları değerlendirmek adına günlük değişen şartlar içerisinde en uygun metot seçilip uygulanabilecektir. Örneğin zaman kısıtı olan durumlarda çok kişi ile görüşmek gerektiğinde odak grup çalışması, az kişiye ulaşılan ve zaman açısından kısıt olmayan durumlarda mülakatlar tercih edilebilecektir.

Kolombiya’da icra ettiğimiz saha çalışmasında mülakat ve odak grup çalışmalarını birlikte kullanma yoluna gittik. Bunda amacımız hem grup dinamiklerini hem de bireysel perspektifleri görebilmektir. Bu iki metot arasında tercih yaparken yukarıda belirtildiği gibi çalışmanın amacı ve mevcut imkân ve şartları değerlendirdik. Yine yukarıda belirtildiği gibi özellikle güvenlik gerekçeleriyle çalışmanın geceye kalmaması gibi gereklerden ötürü de çok katılımcıya ulaşabildiğimiz durumlarda odak grup çalışması icra etme yoluna gittik. Kimi zaman ise gittiğimiz yerdeki fiziki şartlar bize odak grup çalışması yapabilmeyi mümkün kılmadı. Gidilen yerlerde her zaman bir grubun toplanıp odak grup çalışması yapabileceği yerler mevcut değildi. Bazı durumlarda ise grubun istekleri doğrultusunda yine grup çalışması yapmak zorunda kaldık. Örneğin Kolombiya Cauca bölgesinde ziyaret ettiğimiz yerli kabileden biz daha müdahil olmadan, kendi kültürlerinin gereği olarak kabilenin önde gelen üyeleri bir araya gelip çalışmayı doğrudan odak grup çalışmasına yöneltti. Dolayısıyla bu metotların tercihinde, özellikle çatışma bölgelerinde yapılan çalışmalarda, sahanın gerçekleri büyük rol oynamaktadır. Bu durumda yapılabilecek olan da durumun getirdiği şartları değerlendirip maksimum faydayı sağlayabilecek tercihi belki de günlük olarak belirlemektir.

Katılımcı gözlem metoduyla silahlı çatışma bölgelerinde çalışma yapmak muhakkak ki kolay değildir. Örneğin bir silahlı grubun içerisinde

belli bir zaman geçirip bu gurubu incelemek hem ilk aşamada gerekli bağlantıları kurup bunu icra edebilmenin kolay olmaması hem de barındırdığı tehlikelerden ötürü oldukça zordur. Ancak belirtmek gerekir ki, gözlem ve gözlem yoluyla bilgi edinme sahada icra edilen tüm çalışmaların ayrılmaz bir parçasıdır. Mülakatlar gibi diğer metotların sahada uygulandığı durumlarda da araştırmacılar sahada gözlem yapma şansına sahip olmaktadır. Bu süreçte grubun faaliyetleri daha yakından gözlemlenebilmekte, hedef grubun farklı üyeleriyle zaman geçirilmekte ve onlarla sohbet edilebilmektedir. Bu gözlem de aslında grup dinamiklerinin görülebilmesi, başta öngörülemeyen faktörlerin tespit edilebilmesi ve grup üyeleri arasındaki fikir ayrılıklarının gözlemlenebilmesi anlamında çalışmaya çok önemli faydalar sağlamaktadır. Kolombiya’da icra ettiğimiz saha çalışmasında da her ne kadar doğrudan katılımcı gözlem metodunu kullanmasak da mülakat ve odak grup çalışmalarını sahada yaptığımız için oldukça fazla gözlem yapma şansına erişmiş olduk. Bu kapsamda eski FARC üyelerinin toplu olarak yaşadıkları ETCR’lerde ve NAR’larda grup üyeleri ile beraber zaman geçirip onların günlük faaliyetlerine dâhil olduk, mülakat görüşmeleri dışında grup üyeleriyle yemek gibi ortamlarda sohbetler ettik. Ziyaret ettiğimiz yerli kabilenin kendi köyünde bir gün geçirerek faaliyetlerine dâhil olduk, okullarına gidip öğretmen ve öğrencileri ziyaret ettik ve bunlarla söyleşiler gerçekleştirdik. Saha çalışması icra ettiğimiz kasabalarda güvenli zamanlarda dolaşarak bölge halkının yaşam tarzlarını gözlemledik. Kanaat önderleri ile yaptığımız mülakatları bu insanların yaşam alanlarında gerçekleştirdik. Örneğin kasabanın kilisesinin dini lideriyle yaptığımız mülakat için kiliseye, okul müdürüyle gerçekleştirdiğimiz mülakat içinse okula gidip buralarda gözlemler yapabildik. Bu gözlemlerin tamamı incelediğimiz konuyu daha geniş perspektiften görmemizi, çalışmanın başında öngöremediğimiz hususları tespit edebilmemizi sağladı. Sonuç olarak gözlem saha çalışmalarında tercih edilmemiş olsa da saha çalışmasının doğasından kaynaklı olarak doğrudan yapılan bir metot olarak ortaya çıkmaktadır. Silahlı bölgelerde yapılan saha çalışmalarında ise mevcut kısıtlardan ötürü tüm fırsatların değerlendirilmesi gerektiğinden bu imkânı değerlendirmek daha önemli bir hal almaktadır.

Saha çalışmasında yukarıda belirtilen metotların uygulanmasında mülakat yapılacak kişilerin bulunması, gidilecek yerlerin seçilmesi, gidilecek zamanların belirlenmesi gibi konular da dikkat edilmesi gereken hususlardır. Literatürde örneklem seçilmesi gibi konularda oldukça fazla kaynak (bkz:

Burgess, 1984, s. 44) olduğu için burada silahlı çatışma bölgeleri özelinde bazı pratik bilgiler verilmeye çalışılacaktır. Silahlı çatışma bölgelerinde, silahlı çatışma ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda mülakatlar ya da odak grup çalışmaları için kişilere ulaşmak da bu kişileri ikna etmek de zorlu bir süreçtir. Bu konuda genel olarak kartopu metodu uygulanabilecek yöntemler arasındadır. Bu metotta bulunan ve görüşme yapılan kişilerin yönlendirmeleriyle yeni kişilere ulaşılmaktadır. Ancak bu yöntemde başarı kesin olarak öngörülebilir değildir. İlk iletişim kurulan kişiler araştırmacıları yeni kişilere yöneltmeyebilir ya da yönlendirdikleri kişiler çalışmaya dâhil olmayı kabul etmeyebilirler. Bu durumda çalışma tıkanacaktır. Bu kapsamda daha kapsamlı bir ön çalışma yaparak ve mümkünse kurumlar ile işbirliği yaparak hedef gruba ulaşmak daha sağlıklı olacaktır. Kartopu yöntemi bu ana çerçeveye ilave olarak yine kullanılabilir. Bu kapsamda Kolombiya'da icra ettiğimiz saha çalışmasında özellikle eski FARC üyelerine ulaşmak için iki kurumla iletişim kurduk. Bunlardan birisi eski FARC üyelerinin sivil hayata entegrasyonundan sorumlu devlet kurumu olan ARN (Agencia para la Reincorporación y la Normalización) diğeri ise barış süreci ile ilgili eski FARC üyelerinin kurmuş olduğu bir sivil toplum kuruluşuydu. Bu organizasyonlar sayesinde gideceğimiz yerlerdeki eski FARC üyelerine ulaşabildik. Hatta gittiğimiz bölgelere gerekli koordinenin sağlanabilmesi için belirtilen sivil toplum örgütünden de bir temsilci götürdük. Böylece çalışma grubu üyelerine ulaşma sorunumuzu çözebildik. Gittiğimiz yerlerde de imkânlar dâhilinde kartopu yöntemiyle yeni katılımcılar bularak çalışmamızı genişlettik. Çalışmaya katılan kişileri belirlerken de cinsiyet oranı gibi belli kriterlere dikkat ettik. Bizim yaptığımız çalışmanın özelinde tüm eski FARC üyelerini temsil edebilmek adına yaşam yerine göre ETCR'de yaşayan, NAR'da yaşayan, bağımsız olarak ikamet edenleri; örgütteki rolüne göre üst düzey ve alt düzey eski FARC üyelerini belli oranlarda çalışma grubumuza dâhil ettik. Bu kriterler ile tüm eski FARC üyelerini temsil edebilen bir örnek grup oluşturmaya çalıştık.

Kişileri belirleme ve bunlara ulaşma dışında üzerinde düşünülmesi gereken bir diğer husus da araştırmanın yapılacağı yerler ve bu yerlere gidilecek zamanların belirlenmesidir. Bu hususlar çalışmanın amacı ile mevcut imkân ve şartlar değerlendirilerek belirlenmelidir. Yukarıda belirtildiği gibi biz yaptığımız saha çalışmasında homojenlik sağlayabilmek adına ETCR, NAR ve bağımsız ikamet eden eski FARC üyelerine ulaşmaya çalıştık. Bu amaç da gideceğimiz yerlerin belirlenmesinde etkili oldu. Ancak

bunlar dışında da yer seçimimizi etkileyen hususlar oldu. Öncelikle biz çalışmamız kapsamında saha çalışmasının öncesinde bir nicel araştırma yaparak bir veri seti oluşturduk. Bu nicel çalışmada eski FARC üyeleri için en tehlikeli olan yerleri belirledik. Bu çalışma terörizm verisi, cinayet verisi, eski FARC üyelerinin öldürülmesi verisi, sosyal liderlerin öldürülmesi verisi, koka üretimi verisi gibi değişkenler üzerinden yapılmıştır. Araştırmak istediğimiz ana konu barış anlaşması sonrası eski FARC üyelerinin güvenliği ve yeni çatışma dinamikleri olduğundan saha çalışması için şiddetin en yoğun olduğu bölgelere gittik. Bunların belirlenmesinde yaptığımız ön nicel çalışma oldukça faydalı oldu. Son olarak gidilecek zamanın belirlenmesi konusunda özellikle güncel durumu takip edip bizlere karşı olabilecek tehlikeleri azaltmaya çalıştık. Bu kapsamda örneğin artan yol kesme, katliam ya da adam kaçırmaya vakası olan yerlerde gidiş tarihlerimizi değiştirdik. Bu hususlar belki çalışma proje aşamasındayken çok dikkat edilmeyen konular olabilmektedir. Ancak çalışma esnasında kişilerin, yerlerin ve zamanın seçimi önemli hale gelmektedir. Burada anlatılanlar bizim icra ettiğimiz daha çalışmada gündeme gelen konular ve alınan tedbirler üzerinedir ve okuyuculara bir fikir vermesi amacıyla aktarılmıştır. Farklı bölgelerde ve farklı konularda yapılacak çalışmalarda anlatılanlar dışında yeni konular ya da sorunlar da oluşabilecektir.

3. ÇATIŞMA BÖLGELERİNDE SAHA ÇALIŞMALARINDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN ETİK KONULAR VE ETİK KURULU ONAYI

Saha çalışmaları doğrudan insanlarla temas edilen süreçler içerdiğinden ötürü etik kurul raporu alınması gerekliliği vardır. Etik kurul onayı süreci sadece aşılması gereken bir prosedür olarak değil tüm çalışmayı şekillendiren esasların belirlendiği bir aşama olarak görülmelidir. Konu silahlı çatışmalar olduğunda işin içine araştırmacı ve çalışmaya katılanların can güvenliğine varan hususlar girdiğinden bu aşama daha da önem kazanmaktadır.

Çatışma bölgelerinde yapılan çalışmalar her zaman risk ve tehlikeler içermektedir. Bu sebeple bu çalışmalar için alınacak etik kurul süreçleri de daha detaylı incelemeler içermektedirler. Bu bölümde araştırma etiği ile ilgili genel gerekliliklerden ziyade çatışma bölgelerinde yapılacak çalışmalarda özellikle dikkat edilmesi gereken konular ele alınacaktır. Silahlı çatışma durumlarında riskin tamamen sıfırlandığı bir duruma ulaşmak

imkânsız olduğundan burada yapılması gereken çalışmanın getirisi ile alınacak risk kapsamında bir fayda - zarar analizidir. Etik kurulların rehber olarak aldığı kurulların genel olarak kısıtlı maddelerden oluşması¹, ki bu maddelerin büyük kısmı bilimsel araştırma etiği kavramının doğuşuna neden olmuş olan tıp biliminde yapılacak olan klinik araştırmalara yönelik maddelerdir (Bhattacharya, 2014, s. 840; Darlington ve Scott, 2002, s. 23; Burgess, 1984, s.162), ve etik kurullarda görevli kişilerin silahlı çatışma bölgelerinde yapılacak olan çalışmalarla ilgili tecrübeye sahip olmamaları etik kurul süreçlerini uzatabilmekte, kimi zaman da içinden çıkılmaz bir hal almasına neden olabilmektedir. Silahlı çatışmalar ile ilgili konuların temelde siyasi konuların da üzerinde olarak güvenlik alanı içerisinde olan meseleler olması durumu daha da karmaşık bir hale sokabilecektir.

Etik kurul başvurularında intihal, sahtecilik, çarpıtma gibi genel kurulların dışında araştırma etiği ile ilgili genel olarak belirtilmesi gereken husus çalışmanın barındırdığı riskler ve bu risklere karşı alınacak tedbirlerdir. Mülakatlarda sorulacak soruların mülakat yapılacak kişide duygusal ve psikolojik zarara yol açması riskine karşı, yaşadığı geçmiş travmaları (yakınının çatışmada ölmesi vb.) tetikleyici sorulardan uzak durulması gibi tedbirler buna örnek olarak verilebilir.² Çatışma bölgelerinde yapılacak çalışmalarda diğer çalışmalardan farklı olarak üzerinde durulması gereken husus araştırmacıların ve araştırmaya katılanların güvenliklerinin sağlanmasıdır. Bu kapsamda farklı dinamiklere sahip bölgelerin gerekleri farklı riskler ve tedbirler olabilecektir. Örneğin Adam Dolnik (2011, s. 19-20) Afganistan’da yaptığı saha çalışmasında bölgede görevli askeri birimler ile işbirliği içerisinde hareket ederek bölgedeki seyahatlerini kimi zaman zırhlı araçlarla kimi zaman ise silahlı eskort eşliğinde gerçekleştirmiştir. Saha çalışmasında güvenlik ile ilgili hususlar aşağıda ayrıntısıyla verilmiştir, ancak burada yinelenmesi gereken çatışma bölgelerinde riskler hiçbir zaman sıfırlanamayacağı için etik değerlendirmelerin fayda risk analizi üzerine yapılmasının gerekliliğidir.

---

¹ Türkiye Yükseköğretim Kurumu “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği” Yönergesi için bkz: <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Kurumsal/mevzuat/bilimsel-arastirma-ve-etik-yonetmeligi.aspx>

² Bu kapsamda mülakata katılan kişilere ihtiyaç duymaları halinde mülakat sonrası başvurup psikolojik destek alabilecekleri kurumlar sunulabilir (Darlington ve Scott, 2002, s. 28). Bu kurumlar ile önceden gerekli koordinenin yapılması ve bu durumun etik kurul başvurusunda belirtilmesi gerekmektedir.

Hem etik kurullara başvuruda hem de bu kapsamda çalışmanın yürütülmesinde dikkate alınması gereken belli hususlar mevcuttur. Bunlardan ilki ve belki de en önemlisi gönüllü katılım ilkesidir. İnsanlar ile yapılan çalışmalarda, çalışmaya katılanlar kesinlikle katılım için zorlanamazlar ve zorla çalışmaya dâhil edilemezler. Bu kapsamda çalışmaya katılacak kişilerin tamamına gönüllü katılım formu doldurtulur ve katılımcıların çalışmaya gönüllü olarak katıldıkları ispatlanır. Etik kurul başvurularında da gönüllü katılımın sağlanacağı teyit edilip gönüllü katılım formunun bir kopyası başvuru evrakları içerisine dâhil edilmelidir. Gönüllü katılım formunda çalışmanın/mülakatın herhangi bir aşamasında katılımcının mülakattan vazgeçebileceği gibi hususlar ile katılımcıların olası risklerden korumak için alınacak tedbirler belirtilir. Bunlara örnek olarak katılımcıların isimlerinin anonimleştirileceği, isimlerin doğrudan hiçbir çalışmada kullanılmayacağı, alınan ses kayıtlarının anonimleştirilmiş transkripsiyonlar alınır alınmaz imha edileceği gibi hususlar verilebilir.

Katılımcılara imzalatılacak gönüllü katılım formunda, etik kurul başvurusunda belirtilen hususları araştırma esnasında yerine getirdiğinizi gösterecek maddelere yer vermek yerinde olacaktır. Bu sayede araştırma yapılırken başta belirtilen etik kurallara uyulduğu kolayca ispatlanabilir olacaktır. Bu sayede araştırma etiğinin ana sorunlarından birisi olan prosedürel olarak etik kurallara uymak (kurul onayı almak vb.) ile pratikte bu kurallara uymak ikileminin üstesinden gelinebilecektir (Bhattacharya, 2014, s. 842).³ Örneğin, Kolombiya’da yaptığımız saha çalışmasında mülakat ve odak grup çalışmalarına katılan katılımcılara imzalattığımız gönüllü katılım formunda aşağıda belirtilen hususlar maddeler halinde yazılarak katılımcıların formu imzalamadan önce bu maddelerin doğruluğunu yanlarındaki kutuları işaretlemek suretiyle onaylamaları istenmiştir.

---

³ Ne yazık ki mevcut durumda prosedürel olarak görülen etik kurallar araştırmaya katılanları korumaktan ziyade üniversiteler ve kurumlar ile araştırma ekibini sorumluluktan kurtarmaya yönelik olabilmektedir (Carpenter, 2012, s. 366). Bu kuralların çalışmanın uygulanmasına yansıtılması araştırmacıların gayretlerine bağlı kalmaktadır. Bu kapsamda araştırmacılar uygulamada da katılımcıların korunması hususunu öncelemeleri araştırmanın gerçek manada etik kurallara uygun olarak yapılmasını sağlayacak ana faktör olacaktır (Guillemin ve Gillam, 2004).

**Silahlı Çatışma Bölgelerinde Saha Çalışması Nasıl Yapılır? Akademisyenler İçin
Bir Yol Haritası Örneği
Dr.Öğr.Üyesi Başar BAYSAL**

Tablo 1. Gönüllü Katılım Formunda Verilen Bilgiler (Kaynak: Yazar)

Proje ve araştırmanın amaç ve kapsamının açıklandığı ‘Katılımcı Bilgi Formu’nu okudum ve anladım.	
Tarafıma, araştırmaya katılmadan önce soru sorma hakkı tanınmıştır.	
Çalışmaya katılımın gönüllülük ve gizlilik esasına dayalı olduğu tarafıma bildirilmiştir.	
Çalışmanın herhangi bir aşamasında hiçbir mazeret göstermeden ve açıklama yapmadan çalışmadan ayrılabilceğim tarafıma bildirilmiştir. Herhangi bir aşamada çalışmadan ayrılırsam öncesinde verdiğim bilgilerin kullanılmayacağı tarafıma bildirilmiştir.	
Çalışma esnasında cevap vermek istemediğim bir soru olursa hiçbir mazeret göstermeden ve açıklama yapmadan soruyu cevaplamayabileceğim tarafıma bildirilmiştir.	
Çalışma esnasında ses kaydımın alınmasına izin veriyorum. Ses kayıtlarının transkripsiyonları hazırlanır hazırlanmaz imha edileceği ve bu transkripsiyonlarda kesinlikle kimlik bilgilerimin geçmeyeceği tarafıma bildirilmiştir.	
Araştırma yürütücülerinin verdiğim bilgileri akademik çalışmalarında kullanmasında bir sakınca yoktur. Araştırma sonucunda yapılacak çalışmaların hiçbirisinde kimlik bilgilerimin açık olarak kullanılmayacağı, gerekli durumlarda bilgilerin anonimleştirilerek verileceği, hiçbir durumda bilgilerin, kimliğim verilirse de bu bilgileri doğrudan benim verdiğim açık edilecek şekilde sunulmayacağı tarafıma bildirilmiştir.	
Bu gönüllü katılımcı formunun dijitalleştirmeyi müteakip imha edileceği ve dijital kopyasının güvenli bir ortamda saklanacağı tarafıma bildirilmiştir.	
Yukarıda belirtilenler kapsamında çalışmaya gönüllü olarak katılıyorum.	

Etik kurul başvurularında ve icra edilen çalışmada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise katılımcı bilgi formudur. Katılımcılara araştırmaya dâhil olmadan önce çalışmanın önemi, ilgili meseleye sağlayacağı katkı, çalışma ile neyin amaçlandığı, çalışma sonucunda ne gibi eserler üretilceği gibi hususların bulunduğu bir bilgi formu verilmelidir. Bu sayede imzalatılan gönüllü katılım formu bilgilendirilmiş gönüllü katılım formu (informed consent form) haline gelebilecektir. Bu formda yukarıda örnek katılımcı bilgi formunda maddeler halinde verilen hususlar da açıklanarak yazılmalıdır. Bu sayede katılımcıların karşılaşabileceği olası

risklere karşı alınmış olan tedbirler katılımcıların bilgisine sunulur. Yukarıda belirtildiği gibi silahlı çatışma bölgelerindeki çalışmalarda riskin sıfırlanması mümkün değildir. Örneğin alınan tüm tedbirlere rağmen araştırmacıların silahlı gruplarca yolu kesilerek daha imha edilmeden gönüllü katılımcı formlarına el konulabilir ve katılımcıların kimlikleri ifşa olabilir. Bu durumda katılımcıların da bir fayda risk hesabına gitmesi ve çalışmanın getireceği faydaların ağır basması ile bu riskleri göze almaları beklenecektir. Bu sebeple katılımcı bilgi formunda yukarıda belirtilen araştırmanın getireceği faydalar ve araştırmanın amacı gibi hususlar ayrıntılı ve anlaşılır şekilde verilmelidir.

Silahlı çatışma bölgelerinde yukarıda açıklanan kuralların uygulanmasında ayrı zorluklar oluşabilmektedir. Öncelikle etik kurullar tarafından istenen gönüllü katılım formlarında katılımcıların kimlik bilgileri ve imzaları yer almaktadır. Bir taraftan yapılan tüm mülakat boyunca alınan ses kayıtları da dâhil olarak katılımcının kimliği gizlenmeye çalışılırken diğer taraftan gönüllü katılım formları için katılımcıların kimlik bilgileri ve imzalarını istemek aslında çelişkili bir durum yaratmaktadır. İsmi ortaya çıkmasından endişelenen katılımcılar için de bu durum çalışmaya katılma adına motivasyon kırıcı bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sorun muhakkak ki saha çalışması yapılan konunun barındırdığı can güvenliğine varan tehlikelerden kaynaklanmaktadır. Çatışma bölgelerinde yapılan çalışmalarda kişilerin kimliklerinin ortaya çıkması onlar için büyük sorunlara sebep olabilecektir. Kolombiya’da icra ettiğimiz saha çalışmasında katılımcıları mülakat öncesinde, özellikle ses kaydı alınırken isim ve soy isimlerinden ya da farklı kişilerin isim ve soy isimlerinden bahsetmemeleri konusunda uyarıştık. Ancak diğer taraftan bu kişilerin kimlik bilgilerini de yazılı olarak almamız gerekmekteydi. Bu durumun katılımcı bulma ve katılımcıların güvenliğini sağlama gibi konularda yaratacağı sorunu öngörerek etik kurul başvurusunda özellikle mülakat yapılması gerekli görülen ancak yazılı olarak gönüllü katılım formu imzalamak istemeyen katılımcılardan sözlü onay alabileceğimiz yönünde onay talep ettik. Bu konuda çalışmanın getireceği fayda ve oluşacak riskleri değerlendiren etik kurul bu talebimizi uygun buldu. Ancak etik kurulların bu tür talepleri kabul etmesi her zaman gerçekleşmeyebilecektir ve bu durum çatışma bölgelerinde saha çalışması yapılmasının önünde bir sorun olarak durmaktadır. Bu durumun da ana nedeni özellikle terörizm ile ilgili ve çatışma bölgelerinde

icra edilen çalışmalarla ilgili olarak etik kurulların kararlarının dayanacağı ana ilkelerin net bir şekilde belirlenmemiş olmasıdır.

Bilgilendirilmiş gönüllü katılım formu ile ilgili olarak yaşanabilecek bir diğer ikilem de bilgi formunda ne kadar bilginin katılımcılara verilmesi gerektiği ile ilgilidir (Dolnik, 2011, s. 12). Yukarıda belirtildiği gibi silahlı çatışma bölgelerinde yapılan araştırmalarda etik esasların dayanacağı ana ilkeler net olarak belirli olmadığından bu konuda da bir belirsizlik mevcuttur. Bazı bilgilerin verilmesi araştırmayı yapılamaz hale getirebileceği gibi araştırmacıyı da tehlikeye sokabilecektir. Örneğin devlet tarafından fonlanan ve teröristler ile mülakatlar yapılmasını gerektiren bir çalışmada fonlayıcı kurumun bilgi formunda belirtilmesi en basit anlamda katılımcıların bu çalışmaya şüphe ile yaklaşmalarına neden olacak ve araştırmaya katılmama yönünde tercihte bulunmalarına neden olacaktır. Bu durum araştırmacının devlet ajanı olarak görülmesine dahi neden olabilecektir. Çatışma bölgelerinde bu şekilde bir algının oluşması da sadece araştırmacının yapılabilmesine engel olmayacak araştırmacının silahlı gruplarca kaçırılması, sorgulanması, belki de öldürülmesine varacak kadar sonuçlar doğurabilecektir. Kolombiya'da icra ettiğimiz saha çalışmasında da mülakat yaptığımız kişilerin büyük çoğunluğu araştırmacının hangi kurum üzerinden yapıldığını sorgulama yoluna gitmiştir. TÜBİTAK'ın akademik faaliyetlere odaklanan bir kurum olması ve Kolombiya'da hiçbir grupta Türkiye'ye karşı kötü bir algının olmaması; diğer fonlayıcı kuruluşun ise devletten bağımsız özel bir üniversite olması bu konuda araştırmacının yapılabilmesini kolaylaştıran faktörler olsa da bir yabancının Kolombiya'nın çatışma bölgelerinde mülakatlar yapıyor olması tehlikeyi arttıran bir durum olmuştur. Bu tehlikeler sıfırlanamasa da aşağıda tehlikelerin açıklandığı bölümde ortaya konan tedbirlerin alınması ile bu tehlikelerin belli oranda üstesinden gelinebilmiştir. Sonuç olarak katılımcı bilgi formlarında verilecek bilgiler konu bazında özel olarak değerlendirilmeli, bu değerlendirme yapılırken araştırmacının can güvenliği de göz önünde bulundurulmalı ve bu konuda karar verilirken çalışmanın yaratacağı fayda ile oluşan riskler arasında yapılacak fayda zarar analizi esas alınmalıdır.

Çatışma bölgelerinde yapılan saha çalışmalarında etik hususlarla ilgili olarak yaşanan bir diğer sorun ise etik kurul aşamasında katılımcıların belirlenmesiyle ilgilidir. Çalışmalar proje aşamasındayken ve etik kurul başvurusu aşamasında mülakat ya da odak grup çalışmaları yapılacak

kişilerin net olarak belirlenmesi beklenmemektedir. Ancak bu grubun daraltılması ve hedef kitlenin kimleri kapsadığı genel olarak belirlenmesi gerekmektedir. Örneğin çalışma daha proje aşamasındayken ilgili bölgede belirlenen bir terör örgütünün üyeleriyle mülakatlar yapılacağı belirlenmesi ve etik kurul başvurusunda özellikle bu gruba yönelik olarak alınan tedbirlerin belirtilmesi beklenmektedir. Ancak silahlı çatışma bölgelerinde yapılan çalışmalar oluşan fırsatları süratle değerlendirmeyi gerektirmektedir. Bu kapsamda saha çalışması icra edilirken bölgede bulunduğu esnada bu gruba dâhil olmayan ancak meselenin anlaşılmasında önemli katkı sağlayabilecek insanlarla karşılaşılabilir. Karşılaşılabilecek insanların kimler olabileceğini çalışma daha proje aşamasındayken kesin olarak netleştirmek neredeyse imkânsız bir durumdur. Bu durumda birçok risk ve tehlikeyi göze alarak gidilen saha çalışmasında bazı fırsatların değerlendirilememesi gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Kolombiya’da icra ettiğimiz saha çalışmasında ana hedef kitemiz silah bırakmış eski FARC üyeleriydi. Ancak biz karşılaşılabilecek durumlara göre bölgedeki kanaat önderleri, çatışma mağdurları ve aileleri gibi grupları da proje aşamasında mülakat yapılacak kişilere dâhil ettik. Ancak çatışma bölgelerine gittiğimizde buralarda bize çok faydası olabilecek yerel gazeteciler, yerli kabile liderleri, aktivistler, koka üreticisi çiftçiler gibi farklı kişilerle karşılaştık. Bu kişilerden önceden belirlediğimiz gruplara bir şekilde dâhil edebilecek olduklarımızla mülakatlarımızı gerçekleştirdik. Bizim avantajımız bölgedeki neredeyse herkesin bir şekilde çatışmalardan mağdur olmuş kişiler olmasıydı. Bu sebeple bu kişilerin çoğunu önceden belirlediğimiz çatışma mağdurları kategorisinde değerlendirerek çalışmamızı yapabildik. Sonuç olarak bu tür çalışmalarda hedef kitle belirlenirken sahadayken doğabilecek fırsatlar ayrıntılı şekilde değerlendirilmelidir. Ancak hedef kitlenin çok geniş olarak belirlenmesinin etik açıdan sorunlar doğurabileceği unutulmamalıdır.

Katılımcıların proje aşamasında belirlenmesi konusuna benzer şekilde, mülakatlarda sorulacak soruların da önceden belirlenmesi çatışma bölgelerinde icra edilen saha çalışmalarında problemlerle bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi çatışma bölgelerinde süreç içerisinde doğan fırsatların değerlendirilmesi önemli olduğundan farklı gruplardaki kişiler ile mülakatlar yapmak gerekebilmektedir. Bir grup için geçerli olan mülakat soruları başka gruplar için geçerli olmayabilmektedir. Bu durum silahlı çatışma bölgelerinde yapılan mülakatların yarı

yapılandırılmış mülakattan ziyade yapılandırılmamış mülakatlar olarak icra edilmesiyle çözülebilecektir. Kolombiya’da icra ettiğimiz saha çalışmasında da soruların net bir şekilde belirlendiği yarı yapılandırılmış mülakat yöntemini değil ana konu ve çerçevenin belirlendiği yapılandırılmamış mülakatlar icra ettik. Bu kapsamda mülakatların ana çerçevesini silah bırakmış FARC üyelerinin sivil hayata entegrasyonu ve güvenliği ile barış sonrası oluşan yeni çatışma dinamikleri olarak belirledik. Bu sayede yukarıda belirtilmiş olan farklı gruplar ile bu çerçevede mülakatlar icra edebildik.

4. ÇATIŞMA BÖLGELERİNDE YAPILACAK SAHA ÇALIŞMALARINDA GÜVENLİK

Çatışma bölgelerinde icra edilen saha çalışmalarında dikkate alınması gereken en önemli konulardan birisi de güvenlidir. Aslına bakılırsa bu tür çalışmalarda tehlike hiçbir zaman tam anlamıyla sıfırlanamaz. Burada yapılacak olan yukarıda etik kısımda vurgulandığı gibi bir fayda risk analizidir. Bu durumda araştırmanın getireceği faydalar alınacak olan riske göre daha baskın olduğunda çalışmayı yapmak uygun olacaktır. Muhakkak ki bu değerlendirme sübjektif bir değerlendirmedir.

Çatışma bölgelerinde yapılan saha çalışmalarından güvenlik açısından dikkat edilmesi gereken üç ana konudan bahsedilebilir. Bunlar araştırmacıların güvenliği, katılımcıların güvenliği ve toplanan verinin güvenliğidir. Araştırmacıların güvenliği için farklı araştırma alanlarında farklı tedbirler alınabilecektir. Yukarıda açıklandığı gibi askeri birimlerle yapılan işbirliği ile zırhlı araçlarla seyahat etmekten, görece güvenli bölgelere gitmeye kadar farklı tedbirler söz konusu olabilir. Biz Kolombiya’da yaptığımız saha çalışmasında öncelikle bölgelere gidiş tarihlerimizi şiddet olaylarının yoğun olmadığı zamanları seçerek belirledik. Bunun dışında gittiğimiz yerlerde ilçe merkezlerinde görece güvenli, karakol yakınlarındaki otellerde konaklamaya çalıştık. Tehlikeli bölgelere gittiğimizde güvenli yerdeki kişilere bilgi vererek tam konumumuzu ilettik. Günlük belli saatlerde ekip üyeleri ile haberleşerek durumumuzu birbirimize ilettik. Hava karardıktan sonra görece güvensiz yerlerde bulunmamaya gayret ettik. Eğer katılımcılar çok tehlikeli bölgelerde ikamet ediyorsa onların yol ve yemek giderlerini karşılayarak daha güvenli yerlere gelmelerini sağladık. Araç kiralama gibi işlemlerimizi referanslı kişilerden yapmaya özen gösterdik. Gittiğimiz her yerde düşük profilli davrandık,

dikkat çekecek hareketlerden ve giyim tarzından uzak durduk. Bunlara rağmen birkaç defa tehlikeli durumlarla karşılaştık. Birincisinde Cauca bölgesindeki yerel kabileyi ziyaret ederken birkaç vasıta değiştirerek kabilenin yaşadığı bölgeye en yakın kasabaya ulaşmamıza rağmen bizi karşılamaya gelen yerel kabile üyelerinden bir silahlı grupça takip edildiğimiz bilgisini aldık. İkincisinde Tumaco şehrinde motosiklet taksi ile şehrin görece tehlikeli bölgesinde gözlem yaparken silahlı bir grup tarafından yolumuz kesilmeye çalışıldı ancak motosiklet taksicilerin gayretiyle silahlı kişilerden kurtulduk. Üçüncüsünde ise yerleşim yeri dışında bir koka üreticisi çiftçi ile mülakat yaparken iki silahlı grup üyesi yanımıza gelip bize ne yaptığımız konusunda sorular sordu ve mülakatı sonlandırarak bize bölgeden ayrılmamızı söylediler. Bu durumlar da göstermektedir ki silahlı çatışma bölgelerinde yapılacak saha çalışmalarında tehlikeyi tamamen sıfırlamak mümkün değildir.

Bunlara ek olarak fiziki tehlikelerin dışında katılımcıların da psikolojik olarak aldıkları bilgilerden etkilenmesi söz konusudur. Çatışmalar ile ilgili yapılan çalışmalarda araştırmacılar katılımcıların yaralanma, uzuv kaybı, yerinden edilme, yakınların ölümü, katliam, tecavüz gibi son derece acıklı ve zorlu tecrübelerini dinlemek durumundadır. Dolayısıyla benzer konuları çalışmayı planlayan araştırmacılar bu gibi duygusal stres yaratabilecek anlatılara karşı kendilerini hazırlamaları ve bu gibi tecrübelerle karşılaşacaklarını bilerek çalışmaya başlamaları gerekmektedir.

Konu ile ilgili olarak dikkat edilmesi gereken diğer iki husus ise katılımcıların güvenliği ve toplanan verilerin güvenliğidir. Bu kapsamda Kolombiya'da icra ettiğimiz saha çalışmasında öncelikle katılımcıların tamamına bilgilendirilmiş gönüllü katılım formunu sunduk ve çalışmaya katılımın tamamen gönüllü olduğunu belirttik.⁴ Buna ek olarak saha çalışmamızda dileyen katılımcıların yol ve yemek giderlerini karşılayarak daha güvenli ve ifşa olmayacakları yerlerde mülakatlarımızı gerçekleştirdik.⁵ Katılımcılara duygusal stres yaşatmamak adına eski tecrübelerini aktarmaları konusunda kesinlikle zorlayıcı olmadık. Veri güvenliği konusunda ses kaydının alınmasını istemeyen kişilerin ses kaydını almadık sadece mülakat

---

⁴ Bu konuda yaşadığımız tecrübe katılımcıların bu tür çalışmalara katılmada oldukça istekli oluşuydu. Özellikle katılımcılarla mülakat yapıyor olmamız onlar için onore edici bir durumdu.

⁵ Bu konu bütçe planlamasında da dikkate alınması gereken bir husustur.

notları tuttuk. Mülakatlarda aldığımız notlarda katılımcıların hiçbirisinin kimliğini kaydetmedik, sadece araştırma için önemli olan ‘üst düzey’, ‘kadın’ gibi notlar aldık. Gönüllü katılımcı formlarını dijital hale getirip güvenli bir saklama alanına aldıktan sonra bu formları imha ettik. Transkripsiyonlardan sonra ses kayıtlarını sildik. Bu hususlar da yukarıda belirtildiği gibi Kolombiya’da icra edilen saha çalışmasında alınan tedbirlerdir ve okuyuculara fikir vermesi için aktarılmıştır. Farklı çalışmalarda farklı konular ve tedbirler de gündeme gelebilecektir. Bu kapsamda tehlikeler bağlamında her araştırma kendi içerisinde değerlendirilmeli ve her çalışmaya özel tedbirler alınmalıdır.

SONUÇ

Saha çalışmaları araştırılan konu ile ilgili birincil veriye ulaşabilmek için son derece başarılı bir metottur. Bu çalışma okuyuculara terörizm gibi konularda ve silahlı çatışma bölgelerinde icra edilecek olan saha çalışmaları ile ilgili bilgi vermeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda çalışmada saha çalışması ile ilgili olan genel bilgiler 2020-2021 tarihleri arasında Kolombiya’da icra edilen saha çalışmasında edinilen tecrübeler ile desteklenerek sunulmuştur. Öncelikle terörizm konusunda birincil veriye olan ihtiyaç vurgulanarak silahlı çatışma bölgelerinde neden saha çalışmaları yapılması gerektiği ve bunun faydaları ortaya konulmuştur. İkinci olarak saha çalışmalarında kullanılacak katılımcı gözlem, mülakat ve odak grup çalışması yöntemleri incelenmiş ve bunların silahlı çatışma bölgeleri uygulanması ile ilgili değerlendirmeler yapılmış ve uygulamaya dönük bilgiler verilmiştir. Saha çalışmaları insanla doğrudan temas kurulan çalışmalar olduğundan araştırma etiği konusu da önem kazanmaktadır. Bu sebeple çalışmanın üçüncü bölümünde silahlı çatışma bölgelerinde icra edilecek saha çalışmalarında dikkat edilmesi gereken etik konular tartışılmış ve etik kurul süreçleri ile ilgili pratik bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Son olarak silahlı çatışma bölgelerinde yapılacak saha çalışmalarında karşılaşılabilecek tehlikeler ve bu tehlikelere karşı alınabilecek güvenlik tedbirleri konusu yukarıda belirtilen saha çalışmasında edinilen tecrübeler ışığında incelenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda okuyuculara bu konuda bir fikir vermek adına araştırmacıların güvenliği, katılımcıların güvenliği ve toplanan verilerin güvenliği konularında ilgili saha çalışmasında alınmış olan tedbirler açıklanmıştır.

Silahlı çatışma bölgelerinde saha çalışması yapılması önemli bir ihtiyaçtır. Ancak bu tür çalışmalar güvenlik ve etik hususlar ile ilgili bazı sorunları beraberinde getirmektedir. Metin içerisinde birkaç yerde vurgulandığı gibi bu konuların tamamında fayda zarar analizleri yapılarak hareket edilmesi gerekmektedir. Bu fayda zarar analizlerinin en başta çalışmayı yapıp yapmama kararından, çalışma yapılırken verilen günlük kararlara kadar sürekli devam eden bir süreç olması gerekmektedir. Sonuç itibarıyla bu tür çalışmalarda karar verilecek konuda sağlanacağı öngörülen fayda ortaya çıkacak riskten daha büyükse bu konuda adım atılması, riskin büyüklüğü ve olasılığı daha ağır basıyorsa geri durulması ana ilke olarak alınabilir.

KAYNAKÇA

- Adler, P. A. ve Adler, P. (1987). *Membership Roles in Field Research*, CA Sage.
- Ashworth P.D. (1995). The Meaning of “Participation” in Participant Observation. *Qualitative Health Research*, 5(3), ss. 366-387.
- Baysal, B. (2021). *Kolombiya’da Çatışma ve Barış: FARC*. TERAM. Erişim tarihi: 06 Aralık 2021. <https://www.teram.org/Icerik/kolombiya-da-catisma-ve-baris-farc-174>.
- Becker, H.S. ve Geer, B. (1958). Participant observation and interviewing: a rejoinder. *Human Organization*. 17(2), ss. 39–40.
- Bhattacharya, S. (2014). Institutional Review Board and International Field Research in Conflict Zones. *Political Science & Politics*, 47(4), ss. 840- 844.
- Burgess, R.G. (1984). *In the Field: An Introduction to Field Research*. Routledge.
- Carpenter, C. (2012). You Talk of Terrible Things So Matter-of-Factly in This Language of Science: Constructing Human Rights in the Academy. *Perspectives on Politics*, 10 (2), ss. 363–83.
- Charles, M., Baysal, B., ve Forero, J.D. (2020). *A Criminal PeaceMAping the Murders of Ex-FARC Combatants*, ACCO Series. Erişim tarihi: 01 Aralık 2021. <https://www.urosario.edu.co/Documentos/Facultad-de-Ciencia-Politica-Gobierno-y-Relacione/Observatorios/Crimen->

organizado/DOCUMENTOS_OCCO_2_A_Criminal_Peace- 18-
nov- min.pdf

- Cronin, A.K. (2006). How al Qaeda Ends. *International Security*, 31(1), ss. 7-48.
- Darlington Y. ve Scott, D. (2002). *Qualitative research in practice Stories from the field*. Allen & Unwin
- Denzin, N.K. (1970). *The Research Act*. Aldine.
- Dolnik, A. (2011). Conducting field research on terrorism: A brief primer. *Perspectives on Terrorism*, 5(3), ss. 3-35.
- Douglas, J.D. (1976). *Investigative Social Research*. Sage.
- Gold, R. L. (1958). Roles in sociological field observation. *Social Forces*, 36, ss. 217–23.
- Guillemin, M. ve Gillam, L. (2004). Ethics, Reflexivity, and ‘Ethically Important Moments’ in Research. *Qualitative Inquiry*, 10 (2), ss. 261–80.
- Mack, N., Woodsong, C., Macqueen, K.M., Guest, G., Namey, E. (2005). *Qualitative Research Methods: A Data Collector’s Field Guide*. Family Health International.
- Morgan, D. L. (1997). *Focus Groups as Qualitative Research*, 2’nci Baskı. Sage.
- Ranstorp, M. (2007). *Mapping Terrorism Research: State of the Art, Gaps and Future Directions*. Routledge.
- Reid, E. (1993). Terrorism Research and the Diffusion of Ideas, *Knowledge and Policy*, (6), ss, 17-37.
- Schmid, A. P. (Ed.) (2011). *The Routledge Handbook of Terrorism Research*. Routledge.
- Schuurman, B. (2020). Research on Terrorism, 2007–2016: A Review of Data, Methods, and Authorship. *Terrorism and Political Violence*, 32(5), ss. 1011-1026
- Schwartz, H. ve Jacobs, J. (1979). *Qualitative Sociology: A Method to the Madness*. The Free Press.
- Schwartz, M.S. ve Schwartz, C.G. (1955). Problems in participant observation. *American Journal of Sociology*, 60(4), ss. 343–53.
- Silke, A. (2004). *Research on Terrorism*. Frank Cass.

*Silahlı Çatışma Bölgelerinde Saha Çalışması Nasıl Yapılır? Akademisyenler İçin
Bir Yol Haritası Örneği
Dr.Öğr.Üyesi Başar BAYSAL*

Spradley, J. P. (1980). *Participant Observation*. Holt, Rinehart & Winston.

Stacey, M. (1969). *Methods of Social Research*. Pergamon.

Zweig, F. (1948). *Labour, Life and Poverty*. Gollancz.